

3. Хейзинга Й. Осень Средневековья. Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах / Й.Хейзинга; [пер. с нидерландского Д. В. Сильвестрова – 5-е изд.]. – М.: Наука, 1988. – 544 с. (Библиотека истории культуры).

4. Febvre L. Le Problème de l'incroyance au XVIe. La religion de Rabelais, Paris, Albin Michel / L. Febvre // Coll. L'évolution de l'humanité. – Paris: Gallimard, 1942. – 548 p.

5. Февр Л. Иконография и проповедь христианства / Л.Февр // Бои за историю; [пер. с фр. А.А.Бобовича, М.А.Бобовича, Ю.Н.Стефанова; ст. А.Я.Гуревича; коммент. Д.Э.Харитоновича]. – М.: Наука, 1991. – С. 393-413.

6. Февр Л. Главные аспекты одной цивилизации / Л.Февр // Бои за историю; [пер. с фр. А.А.Бобовича, М.А.Бобовича, Ю.Н.Стефанова; ст. А.Я.Гуревича; коммент. Д.Э.Харитоновича]. – М.: Наука, 1991. – С.282-346.

7. Золтаи Д. Этнос и аффект. История философской музыкальной эстетики от зарождения до Гегеля / Д.Золтаи; [пер. с нем. Т.Длугач, И.Науменко]. – М.: Прогресс, 1977. – 371 с.

7. Гуревич П.С. Мазохизм как антропологическая загадка [Электронный ресурс] / П.С.Гуревич // Теоретический журнал «Credo new». – 2008. – № 4. – Режим доступа: <http://www.credonew.ru>

8. Аверинцев С.С. София-Логос. Словарь / С.С.Аверинцев; [2-е, испр. изд.]. – К.: Дух і Літера, 2001. – С. 155-161.

9. Ansermet E.A. Les fondements de la musique dans la conscience humaine / E.A.Ansermet. – Neuchatel: La Vaconnière, 1961. – P.609.

10. Августин Блаженный. Исповедь / Августин Блаженный. – Минск: Издательство белорусского экзархата, 2000. – 334 с.

11. Ле Гофф Ж. С небес на землю / Ж. Ле Гофф // Одиссей. Человек в Истории. 1991. – М.: Наука, 1991. – С.25-47.

12. Февр Л. Чувствительность и история / Л.Февр; [пер. с фр. А.А.Бобовича, М.А.Бобовича, Ю.Н.Стефанова; ст. А.Я.Гуревича; коммент. Д.Э.Харитоновича] // Бои за историю. – М.: Наука, 1991. – С.109-125.

Маргелис Н.В. Трансформации интонационного опыта человека эпохи Средневековья

Анализируются историко-культурные изменения видовой специфики интонационного опыта человека средневековья, благодаря которому выявляются его сущностные характеристики.

Ключевые слова: интонация, интонационная практика, образ человека, христианская антропология, культурологическая рефлексия.

Margelis, N.V. Transformation of the intonational experience of human being from the Middle Ages

Here you can find the analysis of the historical and cultural changes in the species specificity of intonational experience of human being from the Middle Ages, that helps to reveal essential characteristics of such people.

Key words: intonation, intonation practice, the image of man, Christian anthropology, cultural reflection.

УДК 141.2: 327.461

Скубашевська О.С.

Етика перекладу в інформаційному суспільстві: постановка питання

Експлікується сутність поняття етики перекладу та її актуалізація в інформаційному суспільстві. Розкривається актуальність так званого повороту до етичних питань у перекладі у вітчизняній та зарубіжній перекладознавчій і філософській літературі в останні роки та доводиться необхідність звернення до етичних норм в епоху становлення інформаційного суспільства.

Ключові слова: етика перекладу, інформаційне суспільство, мультикультурність.

Етика належить до філософських дисциплін, це особливе гуманітарне вчення, предметом якого є мораль як форма індивідуальної та суспільної свідомості, загальні закономірності їх буття, а центральними проблемами – добро і зло, сенс життя людини, справедливість, проблема належного, відношення між людьми. Термін етика також вживається для позначення системи моральних і етичних норм певної соціальної, професійної групи. Останнім часом коло етичних проблем стрімко розширюється: сьогодні в нього входять відносини людини і до природи, і до науки, і до політики, і до питань життя і смерті, і до самого себе, гендерні, міжконфесійні та інші взаємовідносини. Робота перекладачів завжди викликала численні немовні, нелінгвістичні питання, багато з яких мають етичний характер. Перекладацька етика – це доволі нова галузь етичних досліджень, актуальність якої зростає в інформаційному суспільстві. До чинників, які актуалізують етичну тему у перекладі, традиційно зараховують як такі, що мають суто лінгвістичний характер, зокрема, сюди відноситься проблема еквівалентності у перекладі, так і нелінгвістичні чинники філософського характеру, а саме змістовний аспект перекладу, тобто вміння донести витлумачене (герменевтика), проблема застосування технічних засобів перекладу (машинний переклад), мультикультурність у перекладі і проблема можливості міжетнічного порозуміння, норми професійної поведінки перекладача, тощо.

Метою даної наукової розвідки є експлікація сутності поняття етики перекладу і перекладача та актуалізація зазначеної проблематики у сучасній вітчизняній та зарубіжній філософії і теорії перекладознавства.

Етика перекладача відноситься до сфери професійної етики, предметом якої визнають «сукупність морально-етичних настанов і ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та принципів, які виступають регулятивами у конкретній специфічній діяльності» [4,с.67]. Треба підкреслити, що професійна етика стосується моральних питань, які виникають через те, що спеціаліст-професіонал, фахівець має спеціальні знання, і того, як це знання мають використовуватися при виконанні професійної діяльності. Фахівець

несе додаткові моральні зобов'язання, адже здатен діяти і приймати поінформоване рішення в ситуації, коли широка громадськість цього зробити не може за відсутністю відповідної підготовки. Звичайний член суспільства не може нести відповідальність за те, що не зміг діяти правильно у випадку, коли потрібна, наприклад, швидка і професійна медична допомога, скажімо, у разі автомобільної аварії, тому що не-медик не може, наприклад, виконати трахеотомію. З іншого боку, повністю підготовлений лікар (забезпечений необхідним обладнанням) був би здатен поставити діагноз і провести процедуру і має нести кримінальну відповідальність за бездіяльність. Додаткові знання наділяють фахівця владою й силою, бо професіоналу довіряють. Але професіонал може зловживати своєю владою. Наочним прикладом може стати фахівець, який здійснює непотрібні клієнту роботи, при чому цілком ймовірно, що клієнт не буде мати достатньо знань, щоб це зрозуміти і буде сплачувати за безкінечне лікування, ремонт або консультування. Там, де фахівець має справу з іншими людьми, в його обов'язок і відповідальність включається поведінка з позицій загальнолюдської і професійної етики. Перекладачі, як і члени будь-якої іншої професійної групи, можуть зіткнутися з різними етичними дилеммами у практиці своєї професії. У різних країнах були розроблені кодекси професійної поведінки перекладачів, які встановлюють вимоги щодо якості, неупередженості, незалежності і таємниці перекладу. Дотримання етичних норм у перекладі є відповідальністю кожного перекладача.

Звичайно, коли йдеться про етику у перекладі, не можна оминати увагою лінгвістичну складову. Завдання перекладача полягає у адекватному перекладі, метою якого є етичний підхід до збереження будь-яких лінгвістичних і екстралінгвальних контекстів, інтертекстів і проявів індивідуальності, збереження культурного минулого, але й водночас наведення мостів до нинішнього і майбутнього контекстів. Безперечно, переклад, який є неадекватним, і не відповідає завданням, які були поставлені до нього, є неетичним перекладом. Американській літератор і перекладач Еліот Вайнбергер зауважив, що «коли згадуємо слово *«переклад»*, неможливо оминати увагою – неначе в перший раз – цей неприємний італійський каламбур *traditore traduttore*» (з італійського – *«перекладач є зрадник»*). Цей відомий – більшість перекладачів би сказали, ганебний – італійський афоризм являє собою застарілу мудрість про те, що перекладений текст – це обов'язково зрада, тому що в перекладі завжди щось губиться (англ. *lost in translation*), а ідея повної еквівалентності у перекладі є недосяжною. Перекладач постає немов би дволиким Янусом, відразу посланцем, медіумом, посередником з одного боку, але й у якомусь сенсі – зрадником, адже повинен неминуче застосовувати певні трансформації, перетворення тексту, який має зазвучати іншою мовою – мовою перекладу. Вчені-перекладознавці і практикуючі перекладачі доказово спростовують сумнівне твердження «перекладач є зрадник». Але насправді проблема йде далеко за межі тільки «утопічної мрії точного перекладу» [12, с.35].

З точки зору лінгвістики, професійна етика перекладу традиційно була визначена наступним чином: перекладач не може спотворювати зміст оригінального тексту. Ця концепція перекладацької етики є надто вузькою, навіть з точки зору замовника перекладу: є багато випадків, коли перекладачу замовляють змінити зміст вихідного тексту тим або іншим чином, наприклад, при адаптації тексту для телебачення, дитячої книги або рекламної кампанії. З

внутрішньої (інсайдерської) точки зору перекладача, етика перекладу є більш складним питанням.

Вузькі межі розуміння етики перекладу як тільки лінгвістичної відповідності розширюються завдяки глобальним цивілізаційним викликам сучасності, які не можуть не вплинути на царину перекладу. Серед таких сучасних проблем етики перекладу є, зокрема, питання про те, коли трансформації перекладу перетворюються на маніпуляції? Або як перекласти текст, який перекладач вважає образливим, або текст незаконного змісту, відверто сексистський, нео-нацистський, неполіткоректний текст, або текст, який був вочевидь отриманий незаконним шляхом, або текст рекламної кампанії для екологічно безвідповідальної хімічної індустрії. Інакше кажучи, як діяти, коли професійна етика (лояльність по відношенню до замовника перекладу) стикається з особистою етикою (власними політичними і моральними переконаннями)? Перекладач має перекладати будь-які тексти, задовольняти потреби замовників і не мати особистої точки зору щодо замовлення. Але, як свідчить практика, дуже часто це неможливо в повній мірі. Йдеться про міру суб'єктивізму в перекладі, адже перекладач – це людина, зі своїми думками, позицією, переконаннями і почуттями. Перекладачі, як і всі професіонали, хочуть пишатися тим, що вони роблять; серйозне зіткнення їх особистої етики і професійної етики ускладнює або робить неможливим відчуття цієї гордості.

До етичної теми перекладу відносяться також проблеми машинного перекладу і питання етичності його застосування. Машинним називають переклад усних текстів з однієї мови на іншу з допомогою комп'ютерної програми. Якість машинного перекладу залежить від тематики та стилю вихідного тексту, а також граматичної, синтаксичної та лексичної спорідненості мов, між якими проводиться переклад. Машинний переклад художніх текстів практично завжди виявляється незадовільної якості. Тим не менше для технічних документів при наявності спеціалізованих машинних словників і при певному налаштуванні системи на особливості того чи іншого типу текстів можливе отримання перекладу прийнятної якості, який потребує лише певного невеликого редакторського коригування. На складне етичне питання, чи зможе машина замінити людину-перекладача та чи не перетвориться людина тільки на редактора перекладу, поки що дана негативна відповідь, адже машина не може врахувати всі можливі лінгвістичні і екстралінгвальні контексти, багато помиляється у перекладі багатозначних слів, омонімів, окупаціональних утворень, скорочень, тощо. Прикладами таких помилок можуть слугувати переклад назви американського ВНЗ New Jersey State University як Державний університет Нової Фуфайки (замість Державний університет Нью-Джерсі) або сумнозвісний переклад назви російського Інституту Білка як Squirrel Institute (тобто як Інститут Білки, правильний переклад – Institute for Protein Research).

Нарешті, етична складова повинна залучатися і до процесу інтерпретації та розуміння змісту тексту для перекладу і тексту, отриманого в результаті перекладу. Змістовний аспект перекладу – герменевтика – є мистецтвом тлумачення текстів, вмінням донести витлумачене, адже інтерпретація тексту завжди має передувати перекладу, якщо звичайно не йдеться про переклади текстів, які роблять заради грошей і не зважають на якість перекладу. Перш ніж приступити до перекладу, перекладачі витрачають багато часу на читання і перекладування тексту та на роботу з довідковими посібниками, які можуть допомогти їм правильно зрозуміти и передати у перекладі всі темні місця, дво-

значні слова, посилання, алюзії чи асоціації. Адже «хороший переклад завжди являє собою критичний внесок у розуміння перекладеного твору» [7, с.297].

Отже, етика перекладу вміщує в собі стандарти адекватного перекладу, герменевтичні проблеми тлумачення тексту, проблеми використання машинного перекладу, питання авторства тексту і авторства перекладу, відображення у перекладі деяких ідеологічних і лінгвістичних питань, зокрема, політичної коректності і гендерної складової. Етика перекладача включає професійні стандарти поведінки перекладача в цілому і у ситуативних контекстах, його кваліфікацію, а саме відповідний завданню кваліфікаційний рівень перекладача і компетентність, загальні моральні якості і принципи, професійну гордість, міру суб'єктивізму в роботі перекладача. Залучення етики до перекладу може принаймні забезпечити привід для роздумів щодо етичного відношення до інших і до себе, до мови та її трансформації у перекладі, тощо.

В Україні етичні питання у перекладі, питання відповідальності перекладачів постають дуже гостро. Численними є свідчення недотримання прав інтелектуальної власності, коли переклади робляться без згоди автора оригінального тексту. Або тексти перекладаються українською не з оригіналів, а з перекладів російською мовою, на яку були вже попередньо перекладені російськими перекладачами, що призводить до подвійних маніпуляцій з текстом і, як слідство, до його неминучого спотворення. Але у випадку такого подвійного «перекладу з перекладу» спотворення тексту і його низька перекладацька якість, на жаль, не перевищують міркування комерційної вигоди, адже такий переклад буде коштувати дешевше, ніж переклад, скажімо, з англійської або французької мов. Всі зазначені обставини актуалізують потребу у підвищенні етичної складової у перекладацькій діяльності.

Хоча проблемам етики у вітчизняній філософії присвячено численні дослідження, але етичним проблемам перекладу, на жаль, приділяється ще вкрай мало уваги в Україні. Філософи вивчають етичні вибори юристів і медиків, педагогів і бізнесменів, науковців і фінансових робітників, але етика перекладача не стала об'єктом спеціального філософського або перекладознавчого дослідження.

У вітчизняній теоретичній перекладацькій літературі етика перекладу розглядається доволі поверхнево, побіжно, часто лише у якості невеликого і порівняно незначного розділу або навіть декількох сторінок у роботах з теорії перекладознавства, практично відсутні спеціальні ґрунтовні дослідження етики перекладу і у філософії. Про професійну придатність перекладача, як необхідну етичну складову професії, пише І.Алексєєва, а вслід за нею – О. Кретова, яка також робить спробу визначити сутність поняття професійної етики перекладача і запропонує свої правила перекладацької етики. Міжкультурні непорозуміння і проблеми міжкультурного перекладу з філософської перспективи вивчала К.Мальцева. До питань етики у перекладацькій професії звертаються такі перекладачі і теоретики перекладу як А.Гудманян, В.Комісаров, Р.Мін'яр-Белоручев, Г.Мірам, Г.Сидорук та інші. Однак в багатьох перекладознавчих працях етична тема перекладу лімітується загальними фразами про деякі правила поведінки перекладача, конфіденційність і незаангажованість, а у кращому випадку супроводжується наочними прикладами з перекладацької практики.

Натомість підхід зарубіжних філософів та теоретиків і практиків перекладу до етичних питань у перекладі набагато більш серйозний, особливо це помітно

в останні десять років. Така увага до етичних проблем у перекладі пов'язана з великої роллю етичної і ідеологічної складової у європейській і світовій лінгвістичній парадигмі, свідомством чого є, зокрема, політична коректність англійської мови, яка дуже непросто транслюється на українську. Велика кількість зарубіжних робіт останніх років присвячена саме сучасним етичним питанням у перекладі, зокрема, спеціальне видання з проблем етики під багатомовною назвою «Повернення до етики» професійного часопису *The Translator* під редакцією теоретика і перекладача Е.Пима, збірки «Нація, мова і етика перекладу» під редакцією С.Берманн та М.Вуд та «Переклад і інтерпретація конфліктів» під редакцією М.Салама-Карр, посібники з етичних питань, як наприклад, посібник «Етика тлумачення і перекладу» видання Національної акредитаційної комісії перекладачів і тлумачів Австралії, численні статті у фахових виданнях та розділи у підручниках і монографіях та багато інших. Етичні питання, яких торкаються автори, є дуже різноплановими і окреслюють доволі широке коло проблем: від етики у перекладі розважальних і ток-шоу до перекладу Біблії з позиції етики, від проблем копірайту і авторського права на переклад до перекладу у конфліктних ситуаціях, зокрема, переклад під час війн в Іраку та у Югославії, від етичних норм у перекладі репортажів про терористичні напади до особливостей комунального перекладу у зонах, постраждалих від природних катаклізмів, тощо.

Однією з найвідоміших і найвпливовіших робіт з етики перекладу стала монографія «Скандали перекладу» 1998 року видання професора англійської мови, американського теоретика перекладу, перекладача Лоренса Венуті, який зухвало порушує численні етичні питання, зокрема, проблему авторства перекладу, авторського права, відповідальності перекладача, проблем філософії перекладу та його глобальних культурних наслідків. У монографії Л. Венуті наводиться багато цікавих перекладацьких історій, наприклад, про те, що переклад англійською мовою бестселера Умберто Еко «Ім'я Троянди» насправді не включає дванадцять сторінок оригіналу, що впливає на сприйняття роману. Аналогічним чином, автор розглядає, як японську літературу перекладено англійською мовою, і звинувачує видавців та перекладачів, які нібито діють разом з метою показати лише один аспект японської літературної культури – шляхом перекладу лише певних авторів, які не є яскравими представниками японської літератури. Я.Кавабата, Ю.Місіма, Д.Танізаки, а пізніше К.Абе і К.Ое були протягом тривалого часу єдиними представниками японської літератури у англомовному перекладі, і ситуація почала змінюватися лише нещодавно. У монографії автор наводить шокуючу інформацію щодо дуже невеликої кількості зарубіжної літератури, що перекладається англійською мовою. Статистика дивовижна, особливо в світлі того факту, що для більшості мов англійська є найбільш популярною мовою для перекладу. Одним з найважливіших є заклик автора підвищувати рівень свідомого відношення до перекладу як з боку професіоналів, так і непрофесіоналів, які також мають повною мірою усвідомлювати, які саме процеси відбуваються при перекладі тексту і яким чином текст перекладу відрізняється від оригіналу.

Таким чином, у зарубіжних працях з перекладознавства і філософії була порушена ціла низка етичних питань, які ще ніколи не розглядалися у вітчизняній літературі ані перекладознавства, ані з філософії. Треба відзначити, що за останні роки і у сучасному вітчизняному перекладознавстві також позначилася тенденція повороту до проблем етики перекладу. З 2005 року у Національному

педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова в курс підготовки магістрів спеціальності 8.030507 «Переклад» введено дисципліну «Етика перекладача», яка має на меті ознайомлення студентів із специфікою морально-етичних правил поведінки перекладача в моделюючих ситуаціях. На семінарських заняттях майбутні перекладачі вперше стикаються з питаннями, подібними до вищезазначених, і намагаються знайти свої етичні відповіді у проблемних ситуаціях. Одним з пунктів студій магістрів-перекладачів є професійна клятва перекладача – Клятва Ієроніма.

Таким чином, аналіз зарубіжної і вітчизняної теоретичної перекладознавчої і філософської літератури за останні роки доводить, що відбувається очевидний поворот до проблем етики і етичних питань у перекладі. Сьогодні, коли різні нації, суспільства і навіть цілі цивілізації співпрацюють або сходяться у конфронтації, перекладачі, як посередники між ними, стикаються з проблемами, які не були відомі до цього часу. Перекладознавство серйозно звертається до етики у перекладі, яка розглядається широко і стосується як філософських і соціальних проблем людських взаємовідносин, детермінованих культурними і ситуаційними складовими, так і питань лінгвістичних, зокрема питань еквівалентності у перекладі.

Новий темп життя в інформаційному суспільстві, безперечно, вимагає перманентного пошуку підходів до вирішення ще незнаних до сих пір проблем, більшість з яких мають етичний характер. Пильне вивчення і розв'язання етичних проблем перекладу сприятиме відображенню сучасної динаміки спілкування і світових змін, які сьогодні дуже часто кидають виклик встановленим нормам, допомагатиме залученню теорії ближче до історичної практики перекладу та підвищенню ступеня обізнаності суспільства з проблем перекладу.

Список використаних джерел

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. Заведений / И.С.Алексеева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2004. – 352 с.
2. Гудманян А.Г. Вступ до перекладознавства: Конспект лекцій (англ. мовою) / А.Г.Гудманян, Г.І.Сидорук. – К.: НАУ, 2005. – 96 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: Учебное пособие / В.Н.Комиссаров. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
4. Кретьова О.І. До питання професійної етики перекладача / О.І.Кретьова // Вісник Черкаського університету. – Випуск 124: Педагогічні науки. – 2008. – С. 64-70.
5. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філос. Наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія; філософія культури» / К.С.Мальцева. – К., 2002. – 20 с.
6. Мирам Г. Профессия: переводчик / Г.Мирам. – К.: Ника-Центр, 1999. – 160 с.
7. Эко У. Сказать почти что то же самое. Опыт о переводе / У.Эко; перев. с итал. А.Н.Ковалева. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 574 с.
8. Allain J.-P. The role of ethics in deregulated 21st century [Електронний ресурс] / J.-P.Allain // АПС. – May-June, 2001. – Режим доступу: <http://www.aiic.net/ViewPage.cfm/article240>
9. Ethics of Interpreting and Translating: A Guide to Obtaining NAATI Credentials. – Canberra: National Accreditation Authority for Translators and Interpreters Ltd, 2010. – 10 p.
10. Gouadec D. Translation as a Profession / D.Gouadec – Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. – 396 p.

11. Chesterman A. Proposal for a Hieronymic Oath / A.Chesterman // The Translator. – Special Issue. The Return to Ethics. – Vol. 7. – No. 2. – St. Jerome Publishing, 2001. – P.139-154.

12. Lederhendler L. Translating Fictions: The Messenger Was a Medium. [Electronic document] // TranscUlturAl: A Journal of Translation and Cultural Studies. – Vol. 1, 2. – 2009. – P. 35-46. – Access mode: <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/TC/article/viewArticle/6423>

Скубашевская О.С. Этика перевода в информационном обществе: постановка вопроса

Эксплицируется сущность понятия этики перевода и его актуализация в информационном обществе. Раскрывается актуальность так называемого поворота к этическим вопросам в переводе в отечественной и зарубежной переводоведческой и философской литературе в последние годы и доказывается необходимость обращения к этическим нормам в эпоху становления информационного общества.

Ключевые слова: этика перевода, информационное общество, мультикультурность.

Skubashevskaya, O.S. The ethics of translation in the information society: the problem's perspectives

The essence of the term «ethics of translation» examines. The author reveals the relevance of the so-called return to ethics in Translation Studies in Ukraine and in foreign TS and philosophical literature in recent years, as well as the necessity to resort to ethics within the context of information society.

Key words: ethics of translation, information society, multicultural.